

**VAŽNOST
PRIKAZIVANJA
- KAKO SU
OSUMNJIČENE
I OPTUŽENE
OSOBE
PRIKAZANE U
MEDIJIMA I
JAVNOSTI**

**KUĆA LJUDSKIH PRAVA
ZAGREB**

lipanj 2019

Izvještaj je nastao u sklopu projekta "Važnost prikazivanja - kako su osumnjičene i okrivljene osobe prikazane u sudnici, medijima i javnosti"

Projektne partneri:

- Aditus (Malta)
- Athena Research and Innovation Center in Information, Communication and Knowledge Technologies (Grčka)
- Fair Trials (Francuska)
- Hungarian Helsinki Committee (Mađarska)
- Media Governance and Industries Research Lab, University of Vienna (Austrija)
- Mérték (Mađarska)
- Universidad Carlos III de Madrid (Španjolska)

Autori: Tina Đaković, Ivan Novosel
Kuća ljudskih prava Zagreb

Ova publikacija financirana je iz Programa Pravosuđe Europske unije (2014.-2020). Sadržaj ove publikacije odražava stajališta autora i isključiva je odgovornost autora. Europska komisija nije odgovorna za eventualnu upotrebu informacija koje ova publikacija sadržava. Ovaj projekt sufinancira Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske. Stajališta izražena u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost Kuće ljudskih prava Zagreb te nužno ne odražavaju stajališta Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.

Financirano iz Programa za pravosuđe Europske unije (2014-2020)

Sažetak

Načelo presumpcije nevinosti sadržano je u poglavlju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda Ustava Republike Hrvatske prema kojem je svatko nedužan i nitko ga ne može smatrati krivim za kazneno djelo dok mu se pravomoćnom sudskom presudom ne utvrdi krivnja. Ovo materijalno ustavno pravo odražava se u svim kasnijim zakonima i podzakonskim aktima, te u statutima udruga i drugih društvenih institucija kao dio temeljnog ustavnog poretka. Na važnost ovog koncepta nužno je konstantno ukazivati, a posebno osjetljivo područje predstavlja medijsko izvještavanje o kaznenim djelima gdje je potrebno vrlo oprezno postupati kako se ne bi prekršilo načelo pretpostavke nevinosti.

Pravila o izvještavanju i medijskom prezentiranju osumnjičenih i optuženih osoba fragmentirana su u odredbama više zakona koji uređuju sudske postupke te u pravilima koja se odnose na medije. Pritom ne postoje posebne odredbe koje se odnose na osumnjičene i optužene osobe, već se općenita pravila primjenjuju i na te kategorije osoba s iznimkom pojedinih specifičnih zakonskih odredbi koje se odnose na djecu.

U Hrvatskoj, smjernice za novinare u vezi s izvještavanjem o osumnjičenicima ili optuženicima mogu se naći u Kodeksu časti Hrvatskog novinarskog društva koji donosi opće definicije prava i dužnosti hrvatskih novinara, kao i u Etičkom kodeksu za novinare i kreativno osoblje Hrvatske radiotelevizije. No, većina medijskih platformi u Hrvatskoj nema (objavljeni) etički kodeks te su prema desk istraživanju samo Hrvatska radiotelevizija i dnevne novine Večernji list objavili svoje Etičke kodekse koji su dostupni na njihovim službenim web stranicama.

Medije u Hrvatskoj karakteriziraju „snažni komercijalni televizijski pružatelji usluga, opadajući sektor tiska i živopisna mješavina tradicionalnih i alternativnih internetskih stranica“ te postoje tri medijska sektora: javni, komercijalni i “treći sektor” (neprofitni, nezavisni ili mediji zajednice). Hrvatski medijski sustav karakterizira i "slaba novinarska profesija koja ima poteškoća u postizanju zadovoljavajuće razine autonomije, snažan odnos između politike i medija, te snažna uloga države u medijskom sustavu.

Za ovo istraživanje provedeno je nasumično uzorkovanje članaka u: 5 nacionalnih dnevnih novina s najvećim tiražom (Večernji list, Jutarnji list, 24 sata, Novi list, Slobodna Dalmacija), 3 tjednika (7dnevno, Globus, Nacional), 3 portala za vijesti koji nisu povezani s tiskom (Index.hr, Net.hr, T-portal) te u TV priložima koji se emitiraju tijekom glavnih vijesti u udarnom terminu na javnom javnom kanalu (HRT1 Dnevnik) i na 2 privatna kanala (NovaTV i RTL) s primarnim fokusom na vijesti i najveću gledanost vijesti. U razdoblju uzorkovanja prikupljeno je ukupno 245 vijesti. Presumpcija nevinosti nije spomenuta niti u jednom od 20 najrelevantnijih ispitanih članaka iz svih medija.

Prema sveukupnim rezultatima, većina TV vijesti primjeri su dobrog izvještavanja u skladu sa standardima. U vrlo malom broju slučajeva može se tvrditi da su povrijeđeni pojedini etički

standardi - uglavnom pri korištenju fotografija žrtve ili prikaza nasilja, pri korištenju senzacionalističkih naslova u izvještavanju o osumnjičenicima ili optuženicima, ili kada se koriste arhivski materijali ili igrane scene bez navođenja izvora i bez jasne naznake da je riječ o glumljenim scenama.

U tiskanim vijestima i internetskim portalima naslov članka često se piše na senzacionalistički način, ne primjenjujući ispravan izraz za optužene, osumnjičene ili okrivljene osobe, dok je u tekstu članka to obično točno i jasno navedeno. Naslovi vijesti sadrže riječi poput "ubojica", "otmičar", "krijumčar", dok sam tekst sadrži izraze poput "osumnjičen za ubojstvo" ili "osumnjičen za krađu". Primjeri ove vrste izvještavanja zabilježeni su u više od polovice analiziranih vijesti. Dnevni tisak i internetski portali često objavljuju članke koji sadrže inicijale, dob, podrijetlo, status, mjesto boravka, pa čak i zanimanje osumnjičenih osoba, unatoč tome što su osobe još uvijek pod istragom, a njihovo podrijetlo i status nisu relevantni za priču. U odnosu na navode novinara koji redovito proglašavaju okrivljenike krivim u medijskim naslovima, prema sudskoj praksi Europskog suda za ljudska prava do sada nije utvrđena državna odgovornost za povredu presumpcije nevinosti.

Primjećuje se kako su mediji oprezniji kada izvještavaju o slučajevima od visokog interesa za javnosti i koji uključuju javno izložene osobe, tako da će vjerojatno koristiti izraze kao što su "osumnjičenik", "okrivljenik", "optuženik" i "osuđenik" ispravno i u skladu s kaznenim zakonodavstvom. Također, u takvim slučajevima koriste se izjave za medije državnog odvjetništva te citiraju njihovi dijelovi ili se one prenose u cijelosti.

1) Pregled pravnog okvira u odnosu na presumpciju nevinosti i medije u Hrvatskoj

Načelo presumpcije nevinosti sadržano je u poglavlju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda Ustava Republike Hrvatske. Člankom 28. Ustava propisano je: "Svatko je nedužan i nitko ga ne može smatrati krivim za kazneno djelo dok mu se pravomoćnom sudskom presudom ne utvrdi krivnja." Ovo materijalno ustavno pravo odražava se u svim kasnijim zakonima i podzakonskim aktima, te u statutima udruga i drugih društvenih institucija kao dio ustavnog poretka definiranog u poglavlju s temeljnim odredbama Ustava. Članak 5. Ustava propisuje: "U Republici Hrvatskoj zakoni moraju biti u suglasnosti s Ustavom, a ostali propisi i s Ustavom i sa zakonom. Svatko je dužan držati se Ustava i zakona i poštivati pravni poredak Republike Hrvatske."¹

Pravila o izvještavanju i medijskom prezentiranju osumnjičenih i optuženih osoba fragmentirana su u odredbama više zakona koji uređuju sudske postupke te u pravilima koja se odnose na medije. Pritom ne postoje posebne odredbe koje se odnose na osumnjičene i optužene osobe, već općenita pravila koja se primjenjuju i na dotičnu kategoriju. Međutim, postoje pojedine specifične odredbe koje se izričito odnose na djecu s obzirom da se djeca prepoznaju kao skupina koja zahtjeva dodatnu zaštitu bez obzira na njihov status u predmetnom slučaju.

¹ Ustav Republike Hrvatske (NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14), dostupno na: <https://www.sabor.hr/hr/o-saboru/vazniji-propisi/ustav-republike-hrvatske-narodne-novine-broj-561990-1351997-81998-1132000>

Prema članku 5. stavku 6. Sudskog poslovnika², predsjednik suda odlučuje o odobrenju za filmsko, televizijsko i fotografsko snimanje sudskih rasprava kada je to u javnom interesu, ako posebnim zakonom nije drukčije određeno.

Prema članku 395. stavku 3. Zakona o kaznenom postupku³, fotografska, filmska, televizijska i druga snimanja tehničkim sredstvima ne smiju se obavljati u sudnici, osim ako se radi o snimanjima za potrebe suda. U iznimnim slučajevima, kada je od značaja za javni interes, predsjednik višeg suda može odobriti filmsko ili televizijsko snimanje, a predsjednik suda fotografsko snimanje.

Zakon o medijima⁴ uređuje medijska načela i obveze te u članku 16. stavku 1. propisuje da su mediji dužni poštovati privatnost, dostojanstvo, ugled i čast građana, a osobito djece, mladeži i obitelji bez obzira na spol i spolno opredjeljenje. Zabranjeno je objavljivanje informacija koje otkrivaju identitet djeteta, ako takve informacije ugrožavaju dobrobit djeteta. Zakon o medijima ne sadrži posebne odredbe koje se odnose na predstavljanje osumnjičenika i kršenje presumpcije nevinosti. Međutim, prema članku 55. svaka osoba imenovana u medijima povodom kaznene prijave, istražnog zahtjeva, pokretanja istražnog ili kaznenog postupka ima pravo u roku od tri mjeseca od donošenja odluke o odbacivanju kaznene prijave ili odbijanja istražnog zahtjeva, odnosno pravomoćnog rješenja o obustavi postupka ili pravomoćne oslobađajuće presude zahtijevati od nakladnika objavljivanje informacije o tome.⁵

Zakon o elektroničkim medijima⁶ u članku 12. stavku 1. propisuje da audio i/ili audiovizualne medijske usluge koje ugrožavaju ustavni poredak i nacionalnu sigurnost nisu dopuštene. Članak 12. stavak 3. sadrži detaljniju odredbu u odnosu na djecu i propisuje da nije dopušteno objavljivanje informacije kojom se otkriva identitet djeteta do 18 godine života uključenog u slučajeve bilo kojeg oblika nasilja, bez obzira je li svjedok, žrtva ili počinitelj ili je dijete pokušalo ili izvršilo samoubojstvo, a niti iznositi pojedinosti iz djetetovih obiteljskih odnosa i privatnog života.

U odnosu na naknadu štete, Zakon o medijima kao poseban zakon upućuje na opća pravila o obvezama propisana Zakonom o obveznim odnosima⁷ kada je riječ o pitanjima koja nisu regulirana samim Zakonom o medijima.

Prema članku 27. Zakona o medijima⁸, novinar ima pravo izraziti svoje stajalište o svim događajima, pojavama, osobama, predmetima i djelatnostima. Zbog iznošenja stajališta

² Sudski poslovnik (NN 37/14, 49/14, 08/15, 35/15, 123/15, 45/16, 29/17, 33/17 – Corr., 34/17, 57/17, 101/18, 119/18)

³ Zakon o kaznenom postupku (NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17)

⁴ Zakon o medijima (NN 59/04, 84/11, 81/13)

⁵ Ibid.

⁶ Zakon o elektroničkim medijima (NN 153/09, 84/11, 94/13, 136/13)

⁷ Zakon o obveznim odnosima (NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18)

⁸ Zakon o medijima (NN 59/04, 84/11, 81/13)

novinaru se ne može otkazati ugovor o radu, umanjiti plaća ili izmijeniti položaj u uredništvu, kao ni umanjiti ili obustaviti od isplate ugovorena naknada ili njezin dio.

Što se tiče odgovornosti za štetu, Zakon o medijima utvrđuje odgovornost nakladnika za štetu. Naime, prema članku 21. stavku 1. nakladnik koji je objavljivanjem informacije u mediju prouzročio štetu drugoj osobi dužan ju je naknaditi, osim u slučajevima predviđenim tim Zakonom. U stavku 3. dalje je propisano da će se na utvrđivanje odgovornosti za štetu primjenjivati propisi o obveznim odnosima ako tim Zakonom nije drukčije propisano. Prema članku 22. stavku 1. nematerijalna šteta nadoknađuje se u pravilu objavljivanjem ispravka informacije i isprikom nakladnika te isplatom naknade sukladno općim propisima obveznog prava.⁹

Iako Zakon o medijima usmjerava odgovornost za naknadu štete medijskim izdavačima (iznimno glavnom uredniku medija), domaća pravna praksa dovela je do toga da, osim tužbe protiv izdavača, oštećena strana može podnijeti tužbu i izravno protiv autora informacija odnosno novinara. Posljedica takve prakse je da oštećenik može slobodno izabrati zakon i pravnu osnovu na kojoj će se temeljiti zahtjev za naknadu štete prouzročene objavom informacija u medijima, čime se zapravo bira osoba koja se tereti za navodnu povredu.¹⁰

Iako ne utvrđuje odgovornost medija, najpoznatiji slučaj pred Europskim sudom za ljudska prava u vezi s kršenjem presumpcije nevinosti putem izjava za medije bio je slučaj *Peša* u kojem je Sud utvrdio povredu presumpcije nevinosti prema članku 6. stavku 2. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava. Podnositelj zahtjeva bio je potpredsjednik Hrvatskog fonda za privatizaciju (HFP), državne agencije nadležne za privatizaciju svih sredstava u državnom vlasništvu, koji je zajedno s još dva zaposlenika uhićen u lipnju 2007. godine zbog sumnje da su primili mito. Tijekom postupka protiv podnositelja zahtjeva, nekoliko najviših državnih službenika (šef policije, glavni državni odvjetnik, premijer i predsjednik Republike Hrvatske) dali su priopćenja medijima u kojima su izrazili svoje stajalište o njegovoj krivnji. Sud je utvrdio da je prekršena pretpostavka nevinosti s obzirom da u vrijeme davanja izjava kazneni postupak u skladu s nacionalnim pravom još nije bio pokrenut.¹¹ Izjave medija od strane visokih dužnosnika u ovoj fazi mogle su značajno utjecati na percepciju javnosti u pogledu nevinosti podnositelja zahtjeva.

Međutim, članak 6. stavak 2. Konvencije ne sadrži pozitivnu obvezu države u odnosu na izjave privatnih osoba i medija o krivnji, što znači da izjave privatnih osoba koje nisu javni dužnosnici, kao ni medijski izvjestitelji ne nameću odgovornost državi u odnosu na povredu presumpcije

⁹ Ibid.

¹⁰ Jakovljević, D.: Neimovinska šteta prouzročena informacijom objavljenom u medijima, *Pravnik : časopis za pravna i društvena pitanja*, Vol.51, No.101, svibanj 2017., dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=276637

¹¹ M. Pajčić, L. Valković: Presude Europskog suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske zbog povrede prava na pravično suđenje (članak 6. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda), *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* (Zagreb), vol. 19, No. 2/2012, str. 778-781, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/110889>

nevinosti.¹² Harmonizacija presumpcije nevinosti s pravom javnosti da bude obaviještena vrlo je osjetljiva problematika. Što se tiče gospodarskih kaznenih djela koja predstavljaju posebnu točku interesa javnosti Republike Hrvatske, Europski sud za ljudska prava priznao je potrebu poštivanja prava javnosti da bude informirana od samog početka procesa. Međutim, to ne može opravdati navode da je optuženik nedvojbeno počinio kazneno djelo, pogotovo kada je riječ o izjavama najviših državnih službenika kao u slučaju *Peša*. U odnosu na navode novinara koji redovito proglašavaju okrivljenike krivim u medijskim naslovima, prema sudskoj praksi Europskog suda za ljudska prava do sada nije utvrđena državna odgovornost za povredu presumpcije nevinosti.¹³

2) Pregled smjernica za novinare u Hrvatskoj

U Hrvatskoj smjernice za novinare u vezi s izvještavanjem o osumnjičenicima ili optuženicima mogu se naći u Kodeksu časti Hrvatskog novinarskog društva¹⁴ i u Etičkom kodeksu za novinare i kreativno osoblje Hrvatske radiotelevizije¹⁵.

Kodeks časti hrvatskih novinara¹⁶ Hrvatskog novinarskog društva dokument je koji donosi opće definicije prava i dužnosti hrvatskih novinara. U članku 17. ističe se da se “u prilogima o sudskim postupcima treba poštovati ustavno načelo pretpostavke nedužnosti optuženika te dostojanstvo, integritet i osjećaje svih stranaka u sporu. U kaznenim su postupcima novinari dužni poštovati pravo na zaštitu identiteta zaštićenih svjedoka, pouzdanika, zviždača i oštećenika, koji ne smiju otkriti bez njihovog pristanka, osim u slučajevima od iznimnog javnog interesa.” Kodeksom se također ističe kako se “posebna pozornost, obazrivost i odgovornost zahtijeva pri izvještavanju o samoubojstvima, nesrećama, osobnim tragedijama, bolestima, smrtnim slučajevima i nasilnim djelima. Novinar treba izbjegavati intervjuiranje i prikazivanje osoba koje su izravno ili neizravno pogođene tim događajima, osim kada je riječ o iznimnom javnom interesu. U tom je slučaju novinar dužan voditi računa o časti, ugledu i dostojanstvu osoba o kojima izvještava.”¹⁷ Poseban naglasak stavlja se na zaštitu identiteta djeteta ili maloljetnika koji su uključeni u slučajeve kaznenog djela bez obzira na to da li je dijete ili maloljetnik svjedok, žrtva, osumnjičenik ili okrivljenik u postupku, na način da se “identitet djeteta ili maloljetnika smije otkriti samo iznimno, kada je to u javnom interesu i ne ugrožava dobrobit djeteta ili maloljetnika te uz pristanak roditelja ili skrbnika djeteta ili maloljetnika, ili kada to radi dobrobiti djeteta traže državna tijela “. ¹⁸

¹² Ibid., str. 778.

¹³ Ibid., str. 792.

¹⁴ Hrvatsko novinarsko društvo, Kodeks časti hrvatskih novinara, dostupno na:

<https://www.hnd.hr/dokumenti>

¹⁵ Hrvatska radiotelevizija, Etički kodeks za novinare i kreativno osoblje, dostupno na:

https://www.hrt.hr/fileadmin/video/Eticki_kodeks_za_novinare_i_kreativno_osoblje_HRT_a.pdf

¹⁶ Hrvatsko novinarsko društvo, Kodeks časti hrvatskih novinara, dostupno na:

<https://www.hnd.hr/dokumenti>

¹⁷ Ibid., članak 15.

¹⁸ Ibid., članak 20.

Etički kodeks za novinare i kreativno osoblje Hrvatske radiotelevizije¹⁹ također u članku 21. sadrži odredbu o obvezi poštivanja presumpcije nevinosti na sljedeći način: "U izvještavanju o kriminalu i sudskim postupcima novinari i urednici moraju poštovati ustavnu i zakonsku pretpostavku da je osoba nedužna sve dok se ne donese pravomoćna sudska presuda kojom je proglašena krivom. Izrazi poput «osumnjičenik», «okrivljenik», «optuženik» i «osuđenik» moraju se upotrebljavati ispravno i precizno, u skladu s kaznenim zakonodavstvom." Podaci o kriminalističkoj obradi dobiveni od policije ili drugih državnih tijela ili institucija mogu se objaviti, ali se ne smiju navoditi imena ili drugi podaci koji bi mogli otkriti identitet osoba obuhvaćenih obradom, osim ako ih nije objavila policija ili druga državna tijela. Podaci koji bi mogli otkriti identitet osoba obuhvaćenih kriminalističkom obradom smiju se objaviti pod uvjetom da su u javnosti već poznati iz drugih pouzdanih i dopuštenih izvora. Kada su u pitanju podaci koji bi mogli otkriti identitet osoba koje su uključene u kaznenu istragu oni se mogu objaviti, ali ne mogu sadržavati imena ili druge podatke o identitetu osoba uključenih u proces ako ih prethodno nisu objavili policija ili drugo državno tijelo ili već nisu poznati iz drugih pouzdanih i dopuštenih izvora.²⁰ Također se navodi da je dopušteno objavljivati podatke s javnog suđenja, ali "ne treba ih izdvajati i prikazivati tendenciozno prema bilo kojoj osobi". Nije dopušteno komentirati nepravomoćne presude niti objavljivati podatke o suđenjima maloljetnicima ili drugim sudskim postupcima zatvorenim za javnost.²¹

Hrvatsko novinarsko društvo (HND) neovisna, neprofitna strukovna udruga novinara osnovana 1910. godine. Član je Međunarodne novinarske federacije (IFJ) i Europske novinarske federacije (EFJ) te ima više od 2500 članova. Tijelo HND-a pod nazivom Novinarsko vijeće časti zaduženo je za zaštitu i provedbu Kodeksa časti hrvatskih novinara koji sadrži članke o pitanjima predstavljanja osumnjičenih i optuženih osoba - članci 15., 17. i 20. Novinarsko vijeće časti je samoregulator i može dati mišljenje o kršenju Kodeksa časti hrvatskih novinara te može ireći opomenu ili sankciju. Među njegovim odlukama iz razdoblja od 2015. do 2018. godine ne postoji niti jedna u vezi s pretpostavkom nevinosti ili predstavljanjem optuženika ili osumnjičenika.²²

Sindikata novinara Hrvatske (SNH) osnovan 1990. godine ima za cilj zaštititi temeljna radna, socijalna i profesionalna prava novinara sukladno Ustavu Republike Hrvatske, Zakonu o radu, UN-ovoj Općoj deklaraciji o ljudskim pravima i Konvenciji Međunarodne organizacije rada. U svojim dokumentima i najavama Sindikat novinara Hrvatske ne spominje predstavljanje osumnjičenih i optuženih osoba.²³

Novinarsko vijeće časti HND-a, kao samoregulator medijskog prostora u Hrvatskoj, ima ovlasti izreći opomenu ili sankcionirati člana HND-a prema članku 9. Pravilnika o radu Novinarskog

¹⁹ Hrvatska radiotelevizija, Etički kodeks za novinare i kreativno osoblje, dostupno na: https://www.hrt.hr/fileadmin/video/Eticki_kodeks_za_novinare_i_kreativno_osoblje_HRT_a.pdf

²⁰ Ibid., članak 22.

²¹ Ibid., članak 23.

²² Dostupno na: <https://hnd.hr/zakljucni-novinarskog-vijeca-casti>

²³ Dostupno na: <http://www.snh.hr/index.php?jezik=hr&idMenu=1>

vijeća časti²⁴. Nakon rasprave i glasovanja, u blažim slučajevima Novinarsko vijeće časti može izreći novinaru opomenu podsjećajući ga na njegove obveze i dužnost pridržavanja etičkih i profesionalnih normi. U težim slučajevima Vijeće izriče težu opomenu kojom upozorava da su etičke i profesionalne norme prekršene, dok u najtežim slučajevima kada se povredama odredbi Kodeksa časti hrvatskih novinara teško kompromitira dostojanstvo profesije Vijeće donosi odluku o isključenju iz HND-a o čemu je Vijeće dužno obavijestiti Izvršni odbor, Središnji odbor HND-a i administrativno osoblje HND-a.²⁵

Vijeće za elektroničke medije upravlja Agencijom za elektroničke medije i obavlja poslove regulatornog tijela u području elektroničkih medija. Prema članku 24. Zakona o elektroničkim medijima²⁶ "audiovizualni ili radijski programi trebaju osobito objavljivati istinite informacije, poštovati ljudsko dostojanstvo i ljudska prava i temeljne slobode te pridonositi poštivanju tuđih mišljenja i uvjerenja, kao i pridonositi slobodnom oblikovanju mišljenja, svestranom i objektivnom informiranju slušatelja i gledatelja, kao i njihovoj izobrazbi i zabavi (...)".

Prema članku 25. audiovizualni ili radijski programi moraju udovoljavati sljedećim kriterijima: događaji se prikazuju vjerno, a različiti pristupi i mišljenja moraju biti primjereno zastupljeni, vijesti istinite i korektno predočiti činjenice i događaje te biti nepristrane, profesionalno korektno i poticati slobodno formiranje mišljenja. Prema članku 82., novčanom kaznom od 100.000 do 1.000.000 kuna kaznit će se za prekršaj pravna osoba koja emitira audiovizualne ili radijske programe koji ne ispunjavaju te obveze.²⁷

Vijeće za elektroničke medije ovlašteno je, sukladno članku 76. Zakona o elektroničkim medijima, odlučiti o privremenom ili trajnom oduzimanju koncesije ako utvrdi da pružatelj medijskih usluga objavljuje audiovizualne ili radijske programe suprotno članku 12. Zakona o elektroničkim medijima koji propisuje da „u audio i / ili audiovizualnim medijskim uslugama nije dopušteno poticati, pogodovati poticanju i širiti mržnju ili diskriminaciju na osnovi rase ili etničke pripadnosti ili boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili obiteljskog statusa, dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog naslijeđa, rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije, te antisemitizam i ksenofobiju, ideje fašističkih, nacionalističkih, komunističkih i drugih totalitarnih režima."²⁸

U pogledu kršenja odredbi Etičkog kodeksa za novinare i kreativno osoblje HRT-a, Etičko povjerenstvo HRT-a ima pravo i dužnost davati mišljenje o kršenju odredbi Etičkog kodeksa. Prema članku 50., povredu Etičkog kodeksa mogu prijaviti zaposlenici Hrvatske radiotelevizije i

²⁴ Hrvatsko novinarsko društvo, Pravilnik o radu Novinarskog vijeća časti, članak 9., dostupno na: <https://www.hnd.hr/dokumenti>

²⁵ Ibid.

²⁶ Zakon o elektroničkim medijima (NN 153/09, 84/11, 94/13, 136/13)

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid.

vanjski suradnici u okviru projekta na kojem rade protiv novinara i kreativnog osoblja obuhvaćenog Kodeksom.²⁹

Sukladno članku 59., Etičko povjerenstvo daje mišljenja većinom glasova svih svojih članova prema kojima se prijavljene osobe mogu ocijeniti kao: "nije povrijedio Kodeks", "je povrijedio Kodeks" i "je osobito teško povrijedio Kodeks". Posljednje mišljenje može se donijeti i u slučaju kada je ista osoba drugi put povrijedila odredbe Kodeksa u roku kraćem od dvije godine.³⁰ Kodeks ne predviđa sankcije do kojih dolazi nakon što povjerenstvo donese svoje mišljenje. Osoba za koju je utvrđeno da je povrijedila Kodeks može podlijegati mjerama koje se odnose na kršenje radnih obaveza.

Većina medijskih platformi u Hrvatskoj nema (objavljeni) etički kodeks. Prema desk istraživanju, samo su Hrvatska radiotelevizije i Večernji list - dnevne novine objavili svoje Etičke kodekse koji su dostupni na njihovim službenim web stranicama.

Dnevne novine Večernji list objavile su svoj Etički kodeks koji ne sadrži odredbe o presumpciji nevinosti, ali sadrži odredbu o izvještavanju o zločinu kako slijedi: "Večernji list će izbjegavati otkrivanje identiteta rodbine ili prijatelja optuženih ili osuđenih osoba bez njihova pristanka. Posebnu pozornost treba posvetiti osjetljivoj poziciji djece koja su svjedoci ili žrtve zločina. Ovo ne treba interpretirati kao ograničavanje prava na izvještavanje o sudskim procesima."³¹

Poštivanje odredbi Etičkog kodeksa za novinare i kreativno osoblje Hrvatske radiotelevizije nadzire Etičko povjerenstvo Hrvatske radiotelevizije koje ima pravo i dužnost davati mišljenja o kršenju odredbi Etičkog kodeksa. Prema članku 50, kršenje Etičkog kodeksa mogu podnijeti zaposlenici Hrvatske radiotelevizije i vanjski suradnici u okviru projekta na kojem rade protiv novinara i kreativnog osoblja obuhvaćenog Kodeksom.³²

Usklađenost s odredbama Etičkog kodeksa Večernjeg lista nadzire Vijeće časti koje donosi etičku ocjenu na temelju tog Etičkog kodeksa, Kodeksa časti Hrvatskog novinarskog društva, Zakona o medijima i drugih relevantnim zakonskim aktima. Vijeću časti se mogu obratiti čitatelji, izvori informacija, bilo koja druga osoba spomenuta u mediju Večernji list ili njezin zastupnik, kao i svi članovi redakcije, glavni urednik i nakladnik tražeći mišljenje o pojedinom slučaju.³³

Ne postoje posebne odredbe o smjernicama i intervenciji urednika kada je riječ o izvješćivanju novinara o osumnjičenim i okrivljenim osobama. Međutim, određena opća pravila koja se

²⁹ Hrvatska radiotelevizija, Etički kodeks za novinare i kreativno osoblje, dostupno na: https://www.hrt.hr/fileadmin/video/Eticki_kodeks_za_novinare_i_kreativno_osoblje_HRT_a.pdf

³⁰ Ibid.

³¹ Etički kodeks Večernjeg lista, dostupno na: http://media.vecernji-list.hr/pdf/Eticki_kodeks_Vecernjeg_lista.pdf

³² Hrvatska radiotelevizija, Etički kodeks za novinare i kreativno osoblje, dostupno na: https://www.hrt.hr/fileadmin/video/Eticki_kodeks_za_novinare_i_kreativno_osoblje_HRT_a.pdf

³³ Etički kodeks Večernjeg lista, dostupno na: http://media.vecernji-list.hr/pdf/Eticki_kodeks_Vecernjeg_lista.pdf

odnose na hijerarhiju odnosno pravila intervencije urednika mogu biti na odgovarajući način primjenjiva u tim slučajevima.

Prema Kodeksu časti hrvatskih novinara Hrvatskog novinarskog društva, urednik ne smije od novinara zatražiti da radi protiv profesionalnih etičkih načela. Medijski sadržaj koji je značajno uređen skraćivanjem ili velikim intervencijama urednika koje dovode do bitne promjene smisla sadržaja može se objaviti samo uz pristanak autora.³⁴

Uloge i odnosi novinara i urednika detaljno su definirani u Etičkom kodeksu HRT-a. Prema članku 44., odgovorni/nadređeni urednik ima pravo intervenirati u pripremu ili gotov sadržaj samo ako smatra da se krši Kodeks, profesionalni standardi ili zakoni, pri čemu je dužan o svojoj namjeri izvijestiti novinara, urednika kojemu je nadređen i voditelja.³⁵

Kada je riječ o zakonima, prema Zakonu o medijima³⁶, nakladnik koji informacijom objavljenom u mediju uzrokuje štetu drugima dužan ju je naknaditi, a glavni urednik odgovoran je za sve objavljene informacije, što se odnosi i na uredničku obradu objavljenih informacija (izbor naslova, podnaslova, teksta ispod fotografije itd.) Statut medija je samoregulativni akt kojim se posebno utvrđuje način sudjelovanja novinara u procesu imenovanja i razrješenja glavnog urednika, sloboda rada i odgovornost novinara.³⁷

Agencija za elektroničke medije (AEM) je samostalna i neovisna pravna osoba s javnim ovlastima upisana u registar. Agencija donosi Statut koji potvrđuje Hrvatski sabor, a tijela Agencije su ravnatelj Agencije i Vijeće za elektroničke medije koje je njezino upravno tijelo. Ravnatelj zastupa i vodi Agenciju i odgovoran je za rad stručnih službi Agencije. Predsjednik Vijeća za elektroničke medije je i ravnatelj Agencije, a imenuje ga Hrvatski sabor.³⁸

Etičko povjerenstvo HRT-a ima 9 članova koji se biraju na mandat od dvije godine iz redova glavnih urednika HRT-a, producenata, urednika HRT-a i novinara.³⁹

Programsko vijeće HRT-a zastupa i štiti interes javnosti provođenjem nadzora programa i unapređenjem radijskog i audiovizualnog programa, te drugih audio i audiovizualnih te multimedijjskih usluga. Vijeće ima jedanaest članova, a Hrvatski sabor bira i razrješava devet članova Vijeća HRT-a. Izbor članova obavlja Hrvatski sabor na temelju javnog poziva koji objavljuje i provodi Odbor za informiranje, informatizaciju i medije Hrvatskog sabora. Dva člana

³⁴ Hrvatsko novinarsko društvo, Kodeks časti hrvatskih novinara, dostupno na:

<https://www.hnd.hr/dokumenti>

³⁵ Hrvatska radiotelevizija, Etički kodeks za novinare i kreativno osoblje, dostupno na:

https://www.hrt.hr/fileadmin/video/Eticki_kodeks_za_novinare_i_kreativno_osoblje_HRT_a.pdf

³⁶ Zakon o medijima (NN 59/04, 84/11, 81/13)

³⁷ Ibid.

³⁸ Agencija za elektroničke medije, dostupno na: <https://www.e-mediji.hr/hr/aem/vijece-agencija/agencija/>

³⁹ Hrvatska radiotelevizija, Etički kodeks za novinare i kreativno osoblje, dostupno na:

https://www.hrt.hr/fileadmin/video/Eticki_kodeks_za_novinare_i_kreativno_osoblje_HRT_a.pdf

Vijeća HRT-a biraju i razrješuju novinari i drugi zaposlenici HRT-a koji kreativno sudjeluju u stvaranju programa HRT-a na način predviđen Zakonom o HRT-u i Statutom HRT-a.⁴⁰

3) Mediji u Hrvatskoj

Medije u Hrvatskoj karakteriziraju „snažni komercijalni televizijski pružatelji usluga, opadajući sektor tiska i živopisna mješavina tradicionalnih i alternativnih internetskih stranica“.⁴¹ Postoje tri medijska sektora: javni (što uključuje HINA-u i HRT), komercijalni (radio, TV, novine, portali) i “treći sektor” (neprofitni, nezavisni ili mediji zajednice).⁴² Hrvatski medijski sustav karakterizira i “slaba novinarska profesija koja ima poteškoća u postizanju zadovoljavajuće razine autonomije, snažan odnos između politike i medija (sve više na osobnoj, a ne institucionalnoj razini), te snažna uloga države u medijskom sustavu koja svojim regulatornim, zaštitnim, distributivnim i redistributivnim ulogama kompenzira slabost novinarske profesije i medijske samoregulacije.”⁴³

Prema izvješću Reuters Institute Digital News iz 2017. godine, „ključno pitanje u odnosu na medije u proteklih godinu dana bilo je prijetnja uredničkoj neovisnosti javnog servisa (HRT) nakon što je veliki broj novinara i urednika degradiran ili preraspoređen, a ravnatelj HRT-a je zamijenjen nakon parlamentarnih izbora.”⁴⁴ Istodobno, najnovije istraživanje o ocjenama TV kanala u Hrvatskoj pokazuje da HRT gubi svoj dugogodišnji primat u odnosu na komercijalne rivale, budući da je Nova TV kontinuirano na prvom mjestu po pitanju vijesti, ali zauzima i vodeću poziciju među najgledanijim emisijama 2018. godine.⁴⁵ Nova TV pokazuje se kao glavni izvor vijesti među svim medijima (61%), a slijedi je televizijski ogranak hrvatskog RTL-a na drugom mjestu (59%).⁴⁶ Također, Nova TV i RTL su najbolje ocijenjene televizijske postaje, a najgori ukupni dojam imaju HRT postaje. Kada je riječ o lokalnim TV postajama, one su daleko manje gledane od nacionalnih TV postaja. Među lokalnim TV postajama najgledanije su Jabuka TV, Mreža ZG i Z1.⁴⁷ Prema popisu davatelja televizijskih usluga AEM-a⁴⁸, postoji 28 različitih pružatelja TV usluga, komercijalnih i javnih, od kojih 5 ima nacionalnu frekvencijsku licencu. HRT, kao javni servis, ima 4 kanala i uglavnom se financira od naknada za gledatelje /

⁴⁰ Programsko vijeće HRT-a, dostupno na: <https://www.hrt.hr/organizacija/programsko-vijece/>

⁴¹ Digital News Report 2018, Croatia, dostupno na: <http://www.digitalnewsreport.org/survey/2018/croatia-2018/>

⁴² Radni materijali za raspravu o medijskoj politici Republike Hrvatske 2015.–2020., Prvi dio, Nacionalni izvještaj o medijima, dostupno na: <https://www.min-kulture.hr/userdocsimages/NAJNOVIJE%20NOVOSTI/Radni%20materijali%20-%20Izvjestaj%20-%20Uvod%20i%20mapa%20dokumenta.pdf>

⁴³ Peruško, Zrinjka, [Rediscovering the Mediterranean Characteristics of the Croatian Media System](#), Eastern European politics and societies, 27, 2013.

⁴⁴ Digital News Report 2017, Croatia, dostupno na: <http://www.digitalnewsreport.org/survey/2017/croatia-2017/>

⁴⁵ Analiza gledanosti televizijskog programa u Hrvatskoj, dostupno na: <https://www.e-mediji.hr/hr/analiza-gledanosti-televizijskog-programa-u-hrvatskoj/>

⁴⁶ Digital News Report 2018, Croatia, available at: <http://www.digitalnewsreport.org/survey/2018/croatia-2018/>

⁴⁷ Analiza gledanosti televizijskog programa u Hrvatskoj, dostupno na: <https://www.e-mediji.hr/hr/analiza-gledanosti-televizijskog-programa-u-hrvatskoj/>

⁴⁸ Knjiga pružatelja medijskih usluga televizije, available at: <https://www.e-mediji.hr/hr/pruzatelji-medijskih-usluga/televizijski-nakladnici/>

slušatelje i oglašavanja. Djelatnost, funkcija, sadržaj javnih usluga, financiranje, upravljanje, opseg i način rada HRT-a definirani su Zakonom o Hrvatskoj radioteleviziji⁴⁹ i njime je HRT definiran kao javna ustanova neovisna o bilo kojem političkom utjecaju i komercijalnom interesu. HRT-om upravlja ravnatelj HRT-a kojeg imenuje Hrvatski sabor na pet godina sukladno Zakonu o Hrvatskoj radioteleviziji i Statutu Hrvatske radiotelevizije. "Javnost" HRT-a je zajamčena od strane Programskog vijeća HRT-a, tijela koje ima 11 članova koje bira Hrvatski sabor nakon javnog poziva otvorenog za sve građane i institucije. Nezavisnost HRT-a ostvaruje se osobito stabilnim i neovisnim financiranjem te kroz programsku i uredničku neovisnost HRT-a. Međutim, Izvješće o zajedničkoj međunarodnoj misiji (JIM) o slobodi medija u Hrvatskoj iz 2018. navodi da "Vlada mora reformirati zakonodavstvo koje regulira HRT kako bi se zajamčila neovisnost postaje. Naime, taj proces treba uključivati promjenu načina imenovanja glavnog ravnatelja HRT-a i drugih upravnih struktura HRT-a u skladu s europskim standardima o javnom emitiranju".⁵⁰

Iako je televizija još uvijek primarni izvor vijesti u Hrvatskoj, 88% gledatelja koristi internetske izvore za pristup vijestima.⁵¹ Najčitaniji internetski portal je Index.hr koji je u digitalnom izdanju i nije vezan uz tisak - nalazi se u top 5 hrvatskih web stranica te na prvom mjestu među novinskim portalima.⁵² Ostali najčitaniji portali su oni povezani s novinama - 24sata.hr (u vlasništvu Styria Digital), Jutarnji list (u vlasništvu Hanza Media) i Večernji list (u vlasništvu Styria Digital), a zatim drugi digitalni portali nevezani uz tisak kao što su Net.hr (u vlasništvu Telegram Media Group) i T-portal (u vlasništvu T-HT-a).⁵³ Dok navedeni mediji u Hrvatskoj ostaju najčitaniji i najpopularniji iz godine u godinu, značajan broj portala bliskih konzervativnom političkom spektru također se pokazuje popularnim.⁵⁴ Nedavna istraživanja pokazuju da su najčitanije vijesti na internetskim portalima lokalne vijesti⁵⁵, a nedavno specijalizirani portali prilagođeni određenom profilu čitatelja imaju sve veći udio publike i sve jači utjecaj.⁵⁶ Također pokazuju trendove u korištenju društvenih mreža kao portala za ulazak u različite sadržaje, uključujući internetske portale, ali i fenomen prisutnosti dezinformacija i govora mržnje. Stoga preporuke JIM-a navode kako bi „Vijeće za elektroničke medije trebalo biti aktivnije u slučajevima u kojima elektronički mediji ne poštuju profesionalne standarde, osobito u

⁴⁹ Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji (NN [137/10](#), [76/12](#), [78/16](#), [46/17](#), [73/17](#), [94/18](#))

⁵⁰ Press freedom in Croatia: Hate speech and Hope for change Report on the January 2018 Joint International Mission (JIM), dostupno na: <http://seemo.org/assets/pdf/Croatia-Report-final%203152018.pdf>

⁵¹ Digital News Report 2018, Croatia, available at: <http://www.digitalnewsreport.org/survey/2018/croatia-2018/>

⁵² Alexa top sites Croatia, dostupno na: <https://www.alexa.com/topsites/countries/HR>

⁵³ Analiza tržišta elektroničkih publikacija, Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb, 2017., dostupno na: <https://www.e-mediji.hr/hr/pruzatelji-medijskih-usluga/istrazivanja-i-analize/objavljena-analiza-trzista-elektronickih-publikacija/>

⁵⁴ Digital News Report 2018, Croatia, available at: <http://www.digitalnewsreport.org/survey/2018/croatia-2018/>

⁵⁵ Analiza tržišta elektroničkih publikacija, Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb 2017, available at: <https://www.e-mediji.hr/hr/pruzatelji-medijskih-usluga/istrazivanja-i-analize/objavljena-analiza-trzista-elektronickih-publikacija/>

⁵⁶ Specijalizirani portali postaju dominantni, dostupno na: <https://www.hnd.hr/specijalizirani-portali-postaju-dominantni>

slučajevima korištenja govora mržnje u lokalnim medijima (lokalnim TV kanalima)” te naglašava potrebu “pripreme medijske strategije za Hrvatsku s aktivnim uključivanjem i povratnim informacijama od svih medijskih aktera.”⁵⁷

Dok se utjecaj internetskih portala povećava i time se značajno mijenja medijski krajolik, sav dnevni tisak u Hrvatskoj suočava se sa sveopćim padom čitanosti, što uključuje pad dnevnog tiska od 10% i pad cirkulacije tjednog tiska od 15%. Najčitanije dnevne novine u posljednje 4 godine su „24sata“, a slijede ih „Jutarnji list“ i „Večernji list“. Promatrano po grupama vlasnika, najveći tržišni udio u 2017. godini ima Styria AG, između 50 i 60 posto, vlasnik „24 sata“ i „Večernjeg lista“, dok Hanza Media („Jutarnji list“ i „Slobodna Dalmacija“) ima između 30-40%. Treći najveći vlasnik je JOJ Media House, a.s. iz Slovačke, koji drži Slobodnu Dalmaciju i Novi list.⁵⁸ Najprodavaniji tjednik u Hrvatskoj je „7Dnevno“ (u vlasništvu Eurocinik d.o.o.-a), dok su dva politička tjednika s najvećim udjelom publike „Globus“, u vlasništvu EPH-a, a „Nacional“ u vlasništvu NCL Media Grupe d.o.o.⁵⁹

S obzirom na obrasce vlasništva nad medijima nedostaje transparentnosti u prikupljanju podataka i regulaciji. Obveza podnošenja informacija o vlasništvu HGK-u (Zakon o medijima) ili Vijeću za elektroničke medije (Zakon o elektroničkim medijima) leži u samim medijima, a iz Zakona nije jasno koje je tijelo nadležno za nadzor provedbe odredbi. Informacije o vlasništvu nisu lako dostupne, a preporuka JIM-a je da: “Zakonske mjere koje osiguravaju transparentnost vlasništva nad medijima moraju se ažurirati kako bi se osigurao dostatan okvir za praćenje i usklađivanje.”⁶⁰

Što se tiče medijskih sloboda u Hrvatskoj, prema Svjetskom indeksu slobode medija 2018., Hrvatska je na 69. mjestu⁶¹ zbog sve veće uključenosti javnih vlasti u rad javnih medija te napada i zastrašivanja novinara, osobito onih koji istražuju kontroverzne teme kao što su ratni zločini, organizirani kriminal i korupcija.⁶² Povjerenik za ljudska prava Vijeća Europe nakon službenog posjeta Hrvatskoj 2016. godine izrazio je zabrinutost u vezi medijskih sloboda u Hrvatskoj - u odnosu na neadekvatan odgovor vlasti na prijavljene slučajeve fizičkih napada, prijetnji smrću i zastrašivanja novinara. Povjerenik je pozvao vlasti da osiguraju očuvanje i

⁵⁷ Press freedom in Croatia: Hate speech and Hope for change Report on the January 2018 Joint International Mission (JIM), dostupno na: <http://seemo.org/assets/pdf/Croatia-Report-final%203152018.pdf>

⁵⁸ Istraživanje tiska u 2017. godini, available at: <http://www.aztn.hr/ea/wp-content/uploads/2016/10/Istra%C5%BEivanje-tr%C5%BEi%C5%A1ta-tiska-u-2017.pdf>

⁵⁹ Does media policy promote media freedom and independence? The case of Croatia, available at: <https://bib.irb.hr/prikazi-rad?rad=570124>

⁶⁰ Press freedom in Croatia: Hate speech and Hope for change Report on the January 2018 Joint International Mission (JIM), dostupno na: <http://seemo.org/assets/pdf/Croatia-Report-final%203152018.pdf>

⁶¹ Reporter bez granica, dostupno na: <https://rsf.org/en/croatia>

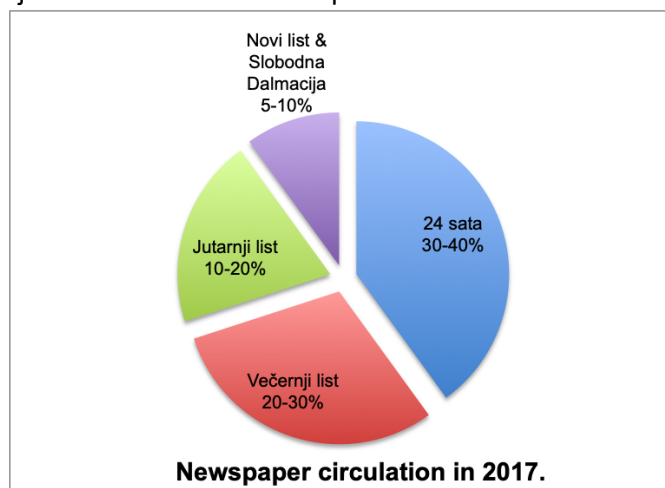
⁶² Ljudska prava u Hrvatskoj: pregled stanja u 2017. godini, dostupno na: <http://www.kucaljudskihprava.hr/wp-content/uploads/2018/03/Ljudska-prava-u-Hrvatskoj-pregled-stanja-u-2017.-godini.pdf>

zaštitu pluralizma javnih medija i neovisnost regulatora emitiranja, ključnih elemenata za medijski pluralizam i slobodu medija.⁶³

4) Metodologija istraživanja i uzorak

Za potrebe ovog istraživanja provedeno je nasumično uzorkovanje članaka u: 5 nacionalnih tiskanih dnevnih novina s najvećim tiražom (Večernji list, Jutarnji list, 24 sata, Novi list, Slobodna Dalmacija), 3 tjednika (7dnevno, Globus, Nacional), 3 portala za vijesti koji nisu povezani s tiskom (Index.hr, Net.hr, T-portal) te u TV priložima koji se emitiraju tijekom glavnih vijesti u udarnom terminu na javnoj televiziji (HRT1 Dnevnik) i na 2 privatna kanala (NovaTV i RTL).

Informacije o prodajnoj nakladi dnevnih novina prikazane su na Slici 1:

Izvor: <http://www.aztn.hr/ea/wp-content/uploads/2016/10/Istra%C5%BEivanje-tr%C5%BEi%C5%A1ta-tiska-u-2017.pdf>

Ukupna prodana naklada općeinformativnih dnevnih novina u Hrvatskoj u 2017. godini iznosila je 66,1 milijuna primjeraka⁶⁴, tako da podaci pokazuju da se 24 sata prodaje između 26,44 milijuna i 19,83 milijuna primjeraka, Večernji list između 19,83 milijuna i 13,22 milijuna, Jutarnji list od 13,22 milijuna i 6,61 milijuna primjeraka, dok su se regionalne dnevne novine Novi list i Slobodna Dalmacija prodavale od 6,61 milijuna do 3,306 milijuna primjeraka u 2017. godini. Sve novine imaju svoje portale vezane uz tiskanu verziju, a najčitaniji je 24 sata s 1.7 milijuna korisnika odnosno 65,16% doseg interneta.⁶⁵

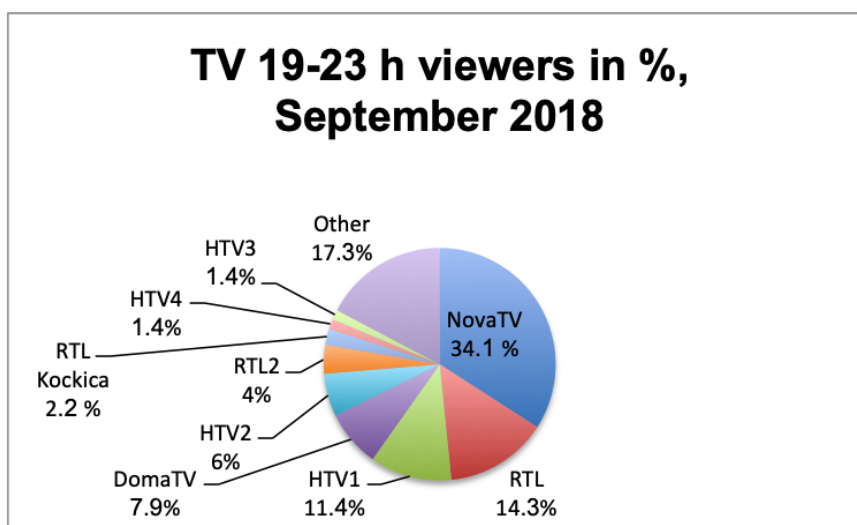
⁶³ Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/croatia-high-time-to-create-a-tolerant-and-inclusive-society>

⁶⁴ Istraživanje tiska u 2017 godini, available at: <http://www.aztn.hr/ea/wp-content/uploads/2016/10/Istra%C5%BEivanje-tr%C5%BEi%C5%A1ta-tiska-u-2017.pdf>

⁶⁵ Dostupno na: <https://rating.gemius.com/hr/tree/8>

Najčitaniji internetski portal za vijesti prema Alexa ocjeni je Index.hr s 3,98 dnevnih pregleda stranice po posjetitelju⁶⁶ i to je vodeća internetska stranice za novosti i internetski izvor vijesti prema Izvješću Reuters Digital News za Hrvatsku s 57% korisnika. Zatim slijede Net.hr (42%) i T-portal (40%).⁶⁷ Prema Gemiusovom izvješću za Hrvatsku za listopad 2018., Net.hr ima 1 448 103 korisnika i T-portal 1 440 347 korisnika.⁶⁸

Najnovija analiza gledanosti televizije za rujan 2018. Pokazala je da NovaTV ima najviše gledatelja općenito, ali i u udarnom terminu (od 19 do 23 sata).⁶⁹ Grafička usporedna analiza 15 najgledanijih kanala u terminu od 19 do 23h prikazana je na slici 2:

Izvor: <https://www.e-mediji.hr/hr/analiza-gledanosti-televizijskog-programa-u-hrvatskoj/gledanost-tv-programa-rujan-2018/>

U razdoblju uzorkovanja prikupljeno je ukupno 245 vijesti. Uzorci novina prikupljeni su u tiskanim primjercima i pohranjeni u fizičkoj bazi podataka, kao i fotografije članaka koji su pohranjeni u digitalnom obliku. Vijesti internetskih portala pregledavane su u večernjim satima i sve vijesti objavljene tog dana pohranjene su digitalno. TV prilozima snimani su sa službenih internetskih platformi televizijskih kuća te su digitalno pohranjeni.

Ključne riječi korištene prilikom identifikacije vijesti za uzorkovanje:

police	policija
court	sud

⁶⁶ Alexa top sites Croatia, available at: <https://www.alexa.com/topsites/countries/HR>

⁶⁷ Digital News Report 2018, Croatia, available at: <http://www.digitalnewsreport.org/survey/2018/croatia-2018/>

⁶⁸ Available at: <https://rating.gemius.com/hr/tree/8>

⁶⁹ Analiza gledanosti televizijskog programa u Hrvatskoj, available at: <https://www.e-mediji.hr/hr/analiza-gledanosti-televizijskog-programa-u-hrvatskoj/>

prosecution	procesuiranje, kazneni progon
criminal offense	kazneno djelo
investigation	istraga
authorities	tijela vlasti državna tijela institucije
lawyer	odvjetnik/ca
suspicion	sumnja
crime	zločin
suspect	osumnjičen(a), osumnjičenik/ca
defendant	okrivljen(a), okrivljenik/ca
accused	optuženi(a)/ osumnjičen(a)
criminal case	kazneni slučaj
delict	delikt
charged	optuženi(a), optuženik/ica
arrested	uhićen(a), uhićenik/ica

Odabir vijesti temeljio se na: podudaranju ključnih riječi, točnom upućivanju na stvarne osumnjičene ili optužene osobe, referiranju na kazneni postupak, vijestima koje sadrže više od 50 riječi u engleskom jezičnom ekvivalentu. Posebna pozornost posvećena je vizualnoj prezentaciji osumnjičenika i optuženika u vijestima (fotografije ili videozapisi uhićenja, osobito kada su primjenjivane mjere fizičkih ograničenja).

Za provođenje analize tijekom istraživanja odabrane su sljedeće vijesti:

Tiskane dnevne novine:

24sata - Zadar: Dvojica Poljaka pretukla taksista (58) (13/06/2018)

24 sata - Monstrum - U subotu je ocu prerezao grkljan. U istom je stanu prije 21 godinu ubio majku. Izbo ju je 28 puta. Njezino je truplo danima skrivao u smočnici... (02/09/2018)

Jutarnji list - Okorjeli recidivist Otmičar Zagorčeva sina u autu krijumčario devet paketa amfetamina (02/07/2018)

Jutarnji list - Migranti krali torbe po centru Zagreba, uhvatila ih okradena (13/09/2018)

Slobodna dalmacija - Ubojica uhićen pri kontroli putovnice (29/06/2018)

Internetski portali nevezani uz tisak:

Index.hr - Muškarac iz BiH u kombiju švercao 15 migranata, uhvaćen kod Rijeke (05/06/2018)

Index.hr - Zašto se smeću iz Zadra neće suditi za pokušaj ubojstva? (21/06/2018)

T-portal - Ubojica sa Zrća ostaje u zatvoru, branio se šutnjom (29/06/2018)

Net.hr - HRVATSKI ESCOBAR PRED SUDOM U ZAGREBU: 'Ne smatram se krivim za pranje novca, a na pitanja ne želim odgovarati' (02/07/2018)

Net.hr - UBOJICA SPLITSKOG DILERA ZARADIO NOVU OPTUŽNICU: Besramnom krađom identiteta podigao kredit i zgrnuo novac (05/09/2018)

Internetski portali vezani uz tisak:

7dnevno - Soroševa blagajnica, Sanja Sarnavka, pod povećalom DORH-a! (29/06/2018)

24 sata - Alžirski brijlač Aleksiću je na ulazu u tramvaj ukrao mobitel (05/09/2018)

24 sata - Ubojstvo na Zrću: Ubo ga je u prsa i prerezao mu aortu i venu (05/09/2018)

Večernji.hr - Krijumčar koji godinama bježi policiji izbo sitnog dilera zbog kćeri (21/09/2018)

Novi list.hr - ZLOČIN NA ZRĆU Hoće li ubojicu izručiti britanskom pravosuđu znat će se nakon podizanja optužnice (29/06/2018)

TV:

NovaTV - "Hrvatski Escobar" danas je iz zatvora u Rijeci doveden na zagrebački Županijski sud (02/07/2018)

NovaTV - Policija uhitila dilera (13/06/2018.)

NovaTV - Priveden trener zlostavljač: bludničio nad maloljetnicama (21/09/2018)

RTL - Stjepan Prnjat je doveden pred sud (02/07/2018)

RTL - Agresivni dečko izazvao je ozbiljne ozljede 18-godišnjoj djevojci, uhićenih tek nakon 12 sati (21/06/2018)

5) Rezultati i nalazi istraživanja

Sveukupni rezultati promatranja TV vijesti su: većina TV vijesti su primjeri dobrog izvještavanja, u skladu sa standardima. U vrlo malom broju slučajeva može se tvrditi da su povrijeđeni pojedini etički standardi - najčešće pri korištenju fotografija žrtve ili scena nasilja, pri korištenju senzacionalističkih riječi u izvještavanju o osumnjičenicima ili optuženicima, ili kada se koriste arhivski materijali ili igrane scene bez jasnog upozorenja da se radi o takvim materijalima.

Zbog činjenice da se TV oslanja na video materijale, češće se prikazuju scene uhićenja. U vijestima od 2. srpnja u vijestima Nove TV prilog sadrži materijale objavljene na službenom

Youtube kanalu Ministarstva unutarnjih poslova (MUP TV) koji pokazuju "provođenje složene kaznene istrage kodnog imena "NANA" u svezi s krijumčarenjem većih količina kokaina iz Južne Amerike u Republiku Hrvatsku."⁷⁰ Televizijska kuća pritom nije navela kako se radi o arhivskoj građi niti koji je izvor. U ovom video materijalu uhićeno je više osoba i prikazane su scene uhićenja, iako se ova određena vijest odnosila na odvođenje jednog optuženika iz zatvora u Rijeci na Županijski sud u Zagrebu pod optužbom za pranje novca, što objavljeni video materijal nije jasno kontekstualizirao. Navodi se kako je optuženi doveden pred sud pod visokim sigurnosnim mjerama, iako te mjere nisu prikazane u izvještaju Nove TV. Dodatno, odvjetnik optuženog koji je bio intervjuiran u istoj priči izjavio je: "Mislim da se pomalo čak i pretjeruje s tim jer ne vidim razloga da se nekoga na taj način dovodi na sud, ali to je očito procjena nekoga tko valjda zato ima neke svoje razloge." U izvještaju RTL-a o istom predmetu prikazane su visoke policijske sigurnosne mjere na ulicama i video iz sudnice, gdje je optuženi prisutan bez mjera vezivanja. Navodi se da optuženi "ne bi dolazio na daljnje suđenje zbog policijskog spektakla" te je izjavio: "Pod punom ratnom spremom, zato mi se ne dolazi", a odgovor je bio: "Gledajte, netko smatra da zato postoje razlozi.", no nije jasno pokazano tko je odgovorio optuženom. Mediji optuženog nazivaju "hrvatskim Escobarom", što se ponavlja u nekoliko različitih medija, tiskanih i online, kada se govori o ovom slučaju.

U RTL vijestima od 21. lipnja video materijal sadrži prave fotografije ozljeda žrtve (bez prikaza lica), kao i videozapise odigranih scena nasilja u obitelji, pri čemu se ne navodi da taj video materijal sadrži glumljene scene. Također, postoji arhivski video materijal koji prikazuje uhićenje, no nije jasno da li je taj materijal povezan s ovom pričom.

U vijestima Nove TV od 21. rujna priča sadrži igrane scene što je i jasno naznačeno, a pojmovi osumnjičenik i optuženik koriste se u skladu s kaznenim zakonom, ali u pisanom dijelu vijesti nalazi se izjava: „Trener zlostavljač doveden pred sud zbog bludničenja nad maloljetnicama“. Takva izjava ne sadrži podatke da je osoba osumnjičena, a ne već optužena tj. proglašena krivom za ovo djelo.

Slične situacije često se bilježe u tiskanim vijestima i internetskim portalima. Naslov članka često se piše na senzacionalistički način, ne primjenjujući ispravan izraz za optužene, osumnjičene ili okrivljene osobe, dok je u tekstu članka to obično točno i jasno navedeno. Naslovi vijesti sadrže riječi poput "ubojica", "otmičar", "krijumčar", dok sam tekst sadrži izraze poput "osumnjičen za ubojstvo" ili "osumnjičen za krađu". Primjeri ove vrste izvještavanja zabilježeni su u 3 od 5 pregledanih članaka s internetskih portala koji nisu vezani za tisak, u 3 od 5 slučajeva s portala povezanih s tiskanim novinama, te u 4 od 5 članaka iz tiskanih novina.

Dnevni tisak i internetski portali obično objavljuju inicijale osumnjičenika ili optuženika te njihovu dob. Postoje i slučajevi objavljivanja punog imena, kao i osobnog imena i inicijala prezimena. U slučaju vijesti s portala 24 sata od 5. rujna objavljeno je puno ime, dob, podrijetlo, status i mjesto stanovanja ("migrant iz Alžira s prebivalištem u hotelu Porin"), pa čak i zanimanje optuženika, iako to nije bilo relevantno. U članku tiskanih dnevnih vijesti 24 sata od 13. lipnja

⁷⁰ Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=lmGCwzbc6DQ>

objavljena je dob i podrijetlo osumnjičenika pod naslovom "Dva Poljaka pretukla taksista", pri čemu podaci o podrijetlu i starosti tih osoba nisu bili relevantni. Također, u naslovu članka iz Jutarnjeg lista od 13. rujna stoji: "Migranti krali torbe po centru Zagreba, uhvatila ih okradena", a članak također sadrži inicijale, dob, podrijetlo, status, mjesto boravka, pa čak i zanimanje optuženih osoba. Također se navodi sljedeće: "Dvojica se pretvaraju da su pijani, a treći krade torbe i sve što mu dolazi. Oni su migrantski trio iz Alžira koji je privremeno boravio u hotelu Porin u zagrebačkom gradskom naselju Soboština, ali sada u zatvorskim ćelijama Remetinec zbog teških krađa počinjenih tijekom prošlog četvrtka", unatoč tome što su osobe pod istragom i još nisu optužene. Također, njihovo podrijetlo, status i mjesto stanovanja nisu relevantni za priču.

Kada je riječ o vizualnom materijalu uhićenih osoba, vijest o uhićenju osumnjičenika za ubojstvo od 29. lipnja koja je prisutna u većini promatranih medija tog dana, portali i tiskane dnevne novine objavili su portret uhićenika sa liscama vezanim na leđima te uz prisustvo policije. Novi list, 24 sata, T-portal koriste riječ "ubojica" u naslovu ove vijesti, dok u tekstu ukazuju na to da je osoba uhićena i osumnjičena za ubojstvo. Tiskano izdanje 24 sata od 5. rujna ima još više senzacionalistički naslov: "Ubojica sa Zrća udarao nožem gdje god je stigao". T-portal je objavio vizualni materijal za ovaj članak koji je sadržavao čak 10 fotografija portreta uhićenika sa liscama vezanim na leđima uz prisustvo policije, kao i čak 13 fotografija istrage i mjesta zločina.

Portret osumnjičenika objavljen je na portalu Net.hr u vijestima od 5. rujna pod naslovom: „Ubojica splitskog dilera zaradio novu optužnicu: Besramnom krađom identiteta podigao kredit i zgrnuo novac“, s osvrtom na prijašnji dosje osumnjičenika prema kojem je kriv za drugi zločin unatoč tome što se u tekstu naglašava je da postupak još u tijeku. Izvor fotografije je Facebook, a autor članka je Danas.hr koji je portal koji pod tim imenom ne postoji na internetu i nije registriran u elektroničkim publikacijama i pružateljima medijskih usluga.

Portret osumnjičenika također je objavljen 2. rujna u 24 sata, online i tiskanoj verziji. U tiskanoj verziji fotografija se nalazi na naslovnoj stranici, a slijedi je naslov: "Psiho iz Travna", dok podnaslov sadrži riječ "monstrum" i pojedinosti o kaznenom djelu, kao i detaljan opis koji se odnosi na prethodni kriminalni dosje osumnjičenika. Objavljene su fotografije zgrade u kojoj je počinjen zločin, a u internetskom izdanju postoji i video vijest koja također sadrži snimke zgrade i susjedstva gdje je počinjen zločin, kao i fotografije s mjesta zločina. Online izdanje slijedi hashtag "zaklana". U članku se navodi kako je istraga još uvijek u tijeku, a provodi je državno odvjetništvo.

Kada je riječ o vizualnom materijalu koji se odnosi na žrtve, Večernji list na svom je internetskom portalu vezano uz vijest „Krijumčar koji godinama bježi policiji izbo sitnog dilera zbog kćeri“ objavio portret lica žrtve, a potom tekst: "Zabranjena ljubav - A. Č (49) koji je bio umiješan u krijumčarenje kokaina iz Južne Amerike nije želio da njegova kći bude s dilerom, zbog čega je ubo nožem Denisa O. (33) (na slici dolje) koji je bio sitni diler", što je primjer netretiranja osoba s dostojanstvom te iznošenja mišljenja kao činjenica prije pokretanja kaznene istrage.

Vizualni materijali o žrtvi također su objavljeni na portalu Index.hr 21. lipnja, gdje su ozljede žrtve prikazane na fotografiji sa zamagljenim licem. U tom članku objavljena je i fotografija osumnjičenika, koja prikazuje tu osobu kao opasnu (bez majice, ćelavu, snažnu). Također, naslov članka sadrži riječ "smeće", a u tekstu članka se koristi riječ "manijak".

U tjednom tiskanom i online izdanju 7 dnevno od 29. lipnja, članak sadrži lažne vijesti i senzacionalne naslove poput "pet godina prikrivan porezni kriminal" ili "Soroševa blagajnica, Sanja Sarnavka, pod povećalom DORH-a!" kojima nedostaju ozbiljni izvori i činjenice, a navodi se da je članak napisan "prema neslužbenim izvorima". Oni uključuju osobe iz javne i političke sfere predstavljajući njihova puna imena i pozicije, prikazujući ih odgovornima za utaju poreza i pranje novca iako ne postoje službene izjave niti se navode ikakvi pouzdani izvori dokaza takvih navoda.

Primjeri dobre prakse kada je riječ o prikazivanju osumnjičenika i optuženika u medijima i izvještavanju o kaznenim djelima mogu se naći u TV vijestima javnih i privatnih TV kuća. Primjerice, slučaj visokog profila koji uključuje javno eksponiranu osobu i međunarodnu tjeralicu pojavio se na RTL-u 13. lipnja povodom čega je intervjuiran ministar pravosuđa. Njegova izjava usmjerena je na postupak, pravni okvir i ulogu javne vlasti u ovom predmetu, a ne na osumnjičenika i njegovu krivnju ili nevinost. Isto tako, internetski portali i novine oprezniji su kada su u pitanju slučajevi od visokog interesa za javnosti i koji uključuju javno izložene osobe, tako da će vjerojatno koristiti izraze kao što su "osumnjičenik", "okrivljenik", "optuženik" i "osuđenik" ispravno i točno, u skladu s kaznenim zakonodavstvom. Također, oni koriste izjave za medije državnog odvjetništva te citiraju njihove dijelove ili ih prenose u cijelosti.

"Presumpcija nevinosti" nije spomenuta nigdje, niti u jednom od 20 ispitanih članaka iz svih medija.